

Slöjdens mening och nytta

För eleven i grundskolans senare år

Läroutbildningen, vt 2009
Examensarbete, 15 hp
Författare: Ola Brodén
Handledare: Susanne Gustavsson
HS-EA-LU-2009-04

Sammanfattning

Arbetets art: Examensarbete i lärarutbildningen, Avancerad nivå, 15 hp

Högskolan i Skövde

Titel: Slöjdens mening och nytta för eleven i grundskolans senare år

Sidantal: 29

Författare: Ola Brodén

Handledare: Susanne Gustavsson

Datum: maj, 2009

Nyckelord: slöjd, elever, konkret handling, engagemang, delaktighet, kompetenser, kommunikation

Syftet med studien var att förstå betydelsen och nyttan av slöjdamnet i grundskolan betraktat genom elevers berättelser om ämnet.

De frågeställningar som jag utgick ifrån var:

- Vilken karaktär av kunskaper uttrycker eleverna att slöjdamnet leder till?
- Vilken mening och nytta uppfattar eleverna att slöjdamnet har?

Litteraturavsnittet tar upp slöjdamnets historia, tillkomst och förändring fram till dagens kursplan och läroplan. Vidare tas kunskapsbegreppet upp utifrån läroplanen, Aristoteles filosofi samt Vygotskijs sociokulturella teori.

Den andra delen av litteraturkapitlet behandlar slöjdamnets kompetenser såsom pedagogisk process, kropp och kommunikation samt entreprenöriellt lärande.

Elevers dagboksanteckningar samt deltagande observationer utgjorde data. De slöjdkompetenser som eleverna gav uttryck för och som jag såg i mina observationer var entreprenöriell kompetens, kroppslig och kommunikativ kompetens, processkompetens samt en känsla av lust.

Resultatet visade att den betydelse och nytta eleverna tillskriver slöjdamnet är dess karaktär av konkretion samt av engagemang och delaktighet.

I diskussionen kopplas litteratur och resultat ihop med egna reflektioner. En av de frågor som studien bidrog till är hur och om de praktiska och estetiska ämnena kan ses som utgångspunkt för mer teoretiska ämnen? Mot bakgrund av studiens resultat kan det finnas outnyttjade möjligheter att dra nytta av slöjdamnets fördelar inom andra ämnen.

Abstract

Study: Degree project in teacher education, Advanced level, 15 hp
University of Skövde
Title: The meaning and use of the subject craft for the pupil in the senior level
Number of pages: 29
Author: Ola Brodén
Tutor: Susanne Gustavsson
Date: May 2009
Keywords: craft, pupils, concrete action, engagement, participant, competences, communication

The purpose of this study was to understand the meaning and use of the subject craft in the Swedish compulsory school seen through about the subject.

The study is based on the following question:

- What sort of knowledge does craft lead to according to the pupils?
- What meaning and use does craft have according to the pupils?

The first part of the literature section is about the creation, history and development of the craft subject until the curriculum of today. The conception of knowledge is dealt with through the curriculum, philosophy of Aristoteles and the sociocultural theory of Vygotskij.

The second part of the literature section is about the competences of craft. They are the pedagogical process, body and communicative competences and entrepreneurial learning.

Diary notes from pupils and observations in the classroom are the empirical method in the study. The craft competences the pupils wrote about and I also saw in my observations were entrepreneurial, bodily and communicative and process competences. A sense of joy is also characteristic of the subject.

The result shows that the meaning and use the pupils see in the subject are its character of concretion, commitment and participation.

In the discussion the literature and the result are connected with reflections. A question this study contributed to is if and how the aesthetic subjects can be used as a starting point in the theoretical subjects. The result of the study shows that there are several benefits in the craft subject that should be used in other subjects to improve the results.

Innehållsförteckning:

1. BAKGRUND	1
2. SYFTE	3
3. LITTERATURREDOVISNING	4
3.1 SLÖJDÄMNETS HISTORIA	4
3.2 SLÖJDÄMNET I TRE LÄROPLANER	6
3.2.1 1969 års läroplan för grundskolan	6
3.2.2 1980 års läroplan för grundskolan	6
3.2.3 1994 års läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet	6
3.3 VIDGAT KUNSKAPSBEGREPP	8
3.3.1 Tre fåror i kunskapsutvecklingen	9
3.3.2 Teoretisk och praktisk kunskap	9
3.3.3 Sociokulturella teorier	10
4. I SLÖJDEN UTVECKLAS MÅNGA KOMPETENSER	12
4.1 Processkompetens	13
4.2 Entreprenöriell kompetens	13
4.3 Handlingskompetens	14
4.4 Designkompetens	14
4.5 Kreativ kompetens	15
5. METOD	16
5.1 METODVAL	16
5.2 URVAL	16
5.3 GENOMFÖRANDE	16
5.3.1 Dagboksanteckningar	17
5.3.2 Egna observationer	17
5.3.3 Analys	17
5.3.4 Trovärdighet	18
5.3.5 Forskningsetik	18
6. RESULTAT	20
6.1 Eleverna	20
6.2 SLÖJDHANDLINGAR	20
6.3 LÄRANDE/KOMPETENSER	21
6.3.1 Handlingsberedskap	21
6.3.2 Kreativitet och design	22
6.3.3 Kropp och kommunikation	22
6.3.4 Lust och avkoppling	23
6.3.5 Oviktiga kunskaper	24
7. DISKUSSION	25
7.1 Nytt	25
7.2 Kunskapskaraktär	26
7.3 Nya frågor	28
REFERENSER:	30
BILAGA 1	32

1. Bakgrund

Efter några år i slöjdläraryrket så känner jag ett behov av att kunna studera ämnets egenskaper och kvalitéer ur ett vidare perspektiv än enbart lärarens. Ett sätt att bättre förstå ämnets betydelse är att söka svaret hos eleverna. Finns det elever som tror att slöjd och andra praktisk-estetiska ämnen finns på schemat främst som återhämtning inför viktigare teoretiska ämnen? Trots att eleverna är positiva till arbetet i slöjdsalen ställer jag frågan om de uppfattar vilka kompetenser slöjdämnet är tänkt att ge. Arbetet är konkret vilket gör att eleverna direkt ser resultatet av sina handlingar. Eleverna är delaktiga genom hela processen, från idé och design till värdering av det färdiga arbetet. Många elever kan uppleva välbefinnande och lust i att arbeta med material och verktyg. Men hur uppfattas slöjdämnets kunskapskvaliteter av eleverna? För att skapa en utgångspunkt avseende ämnets karaktär och uppbyggnad inleder jag med en beskrivning av vad som står i vårt styrdokument om slöjdämnet:

Kännetecknande för ämnet slöjd är elevernas delaktighet i en produktionsprocess från idé till färdig produkt. Detta helhetsperspektiv skapar förståelse för en produktionskedja ur många aspekter, där val av material och olika berednings- och behandlingsmetoder gör att även frågor om resursanvändning och miljö kommer in i ett naturligt sammanhang.

I slöjdprocessen, i vilken eleverna med egna initiativ och idéer deltar och påverkar arbetet, blir samverkan mellan tanke, handling, produkt och process naturlig. Ämnet ger eleverna möjlighet till hög grad av självständighet och det ligger en naturlig progression i att experimentera, lösa problem och göra medvetna val.

Slöjdarbetet börjar med idéer som på olika sätt bearbetas, åskådliggörs och formges. I slöjden kan eleverna prova sig fram till fantasifula, okonventionella lösningar och våga pröva på nya sätt att ta sig an ett arbete, vilket stärker och utvecklar deras kreativitet och begreppsbildning. Att ha egna idéer, att kunna välja olika alternativ, att kunna påverka och vara delaktig i processen från början har stor betydelse för elevernas engagemang och allsidiga utveckling.

Ett slöjdarbete kräver planering och medvetna val, där faktorer som funktion, utseende, hållbarhet, ekonomi och miljöpåverkan har betydelse. Genom att välja material och metod för att genomföra ett arbete utvecklar eleverna sin förmåga att reflektera och tänka konstruktivt för att finna lösningar.

Under genomförandet utvecklar eleverna sin förmåga att arbeta manuellt och de blir förtrogna med olika arbetsmetoder inom slöjdområdet. Ämnet ger också kunskaper om material och om hur verktyg, redskap och maskiner fungerar samt om hur ritningar, mönster och instruktioner tolkas.

Värderingen ingår som en viktig del i slöjdprocessen. Eleverna redovisar hur inspiration, idéer, formgivning och olika ställningstaganden har påverkat resultatet. Härigenom utvecklas förmågan att bedöma, värdera och dra slutsatser av arbetsinsatsen.

Slöjdämnet bidrar till begreppsbildning och begreppsutveckling inom såväl slöjd som andra skolämnen. Det ger exempelvis genom matematiska tillämpningar en grund för storleksuppfattning och förståelse för geometri. När eleverna tar del av instruktioner samt presenterar, dokumenterar och värderar sina arbeten bidrar detta till läs- och skrivutvecklingen.

Slöjden förmedlar också delar av kulturarvet. En utgångspunkt för detta kan vara lokala traditioner eller elevers olika kulturella bakgrund. I ämnet kan perspektivet på olika kulturer och förståelsen för olika kulturyttringar vidgas (Skolverket, 2001, s 92).

Slöjdämnet syftar och karaktär har ändrats genom historien. Förr var det mer brukligt att ämnet slöjd verkade förberedande inför olika yrken, idag är slöjdens syfte att skapa design och kreativa samhällsmedborgare. Eleverna ges idag större valfrihet i sitt slöjdande och därmed blir processen den viktiga. Slöjdprodukterna är inte längre förutbestämda av läraren. Under min tid som slöjdlärare har många funderingar ägnats åt slöjdens plats i skolan. I slöjden får eleverna, precis som det står i kursplanen, ta eget ansvar för hela arbetet från idé till färdigt föremål. Min erfarenhet är att eleverna förstår hur handling och beslut hänger ihop. Eleverna måste hantera de problem som uppstår och de lär sig hur valda material och metoder fungerar. Det färdiga föremålet är oftast det viktigaste för eleven, men det är inte bara en produkt utan också resultat av engagemang, erfarenheter och nyvunna kunskaper. I slöjden finns det sällan "rätt eller fel", istället finns det olika sätt att kreativt lösa problem och formge utifrån egna idéer. Här går det inte att tävla, det är tvärtom vanligt med samarbete. Eleverna hjälper ofta varandra och genom detta lär de sig att ta och ge kritik.

Mot bakgrund av kursplanens intention och mål med slöjdämnet är det meningsfullt att ställa frågan om slöjdens plats och funktion i dagens skola. Enligt Hasselskog och Johansson (2003) behöver lärare och elever sätta ord på vad och hur de lär sig i slöjden. Sker inte detta riskerar slöjdämnet bli ett hjälpämne av mer pysselkaraktär. I Skolverkets nationella utvärdering av slöjd i grundskolan framkommer det att elever och föräldrar inte ser kunskaperna i slöjdämnet som viktiga för utveckling och lärande. "Om slöjdämnet lever sitt eget liv, okänt för samhället och skolan i övrigt, är risken stor för mossighetsstämpel överhängande" (Skolverket, 2005 s 174). Samtidigt ses ämnet som viktigt. Vilken bild har eleverna av slöjden? Anser de att det är ett ämne där de kan påverka, få inflytande och lära sig något som är nyttigt för deras framtid. Är slöjden det roligaste ämnet under skolveckan och är det anledningen till att det kan kännas som ett tidsfördriv utan egentlig mening, eller en oas där de får en chans att andas ut från den övriga undervisningen?

Mina intryck som lärare är att eleverna tycker att det är både roligt, intressant och lärorikt med slöjd. De allra flesta eleverna verkar känna lust till ämnet och kommer många gånger med egna idéer som de vill genomföra. I mitt yrke vill jag både förmedla glädje och nytta med undervisningen. Mitt uppdrag är att utveckla en rad kompetenser hos eleverna. Samhället ställer nya krav på skolan och eleverna förändras i samma takt. Förändringarna i samhället behöver relateras till skolans innehåll och arbetsformer. Oberoende av framtida yrke så kommer eleverna att ställas inför frågor som kräver att de är kreativa. Alla behöver en handlingsberedskap i sitt dagliga liv vilket till exempel kan utvecklas genom arbetet i slöjden.

2. Syfte

Syftet med studien är att förstå betydelsen av slöjdämnet i grundskolan betraktat genom elevers berättelser.

Frågeställningar:

Vilken karaktär av kunskap uttrycker eleverna att slöjdämnet bidrar till?

Vilken nytta har slöjdämnet enligt eleverna?

3. Litteraturredovisning

Valet av litteratur och valet av forskning bidrar till att kunna förstå de empiriska data som samlas in. Detta kapitel innehåller en historisk del och en del med tidigare läroplaner och de styrdokument som finns idag. Anledningen är att ge en bild av hur slöjdämnet förändrats över tid. Litteraturkapitlet innehåller också teorier och tidigare forskning kring det vidgade kunskapsbegreppet, där kunskapsbegreppet belyses utifrån olika perspektiv. De perspektiv som används har sin grund i våra styrdokument samt i Platons och Aristoteles idéer som Gustavsson (2002) beskriver dem. För att ge en bakgrund till formerna av kunskap presenteras kunskapsbegreppet ur ett teoretiskt och praktiskt perspektiv samt utifrån ett sociokulturellt perspektiv. I slutet av litteraturkapitlet så behandlas skolämnet slöjd och dess karaktär.

3.1 Slöjdämnets historia

För att få en förståelse för hur slöjden upplevs och tolkas i dagens samhälle och skola har jag valt att beskriva ämnets historiska bakgrund.

När Sveriges riksdag beslutade om folkskolestadgan som trädde i kraft 1842 så nämndes inte slöjden bland de ämnen som skulle förekomma i folkskolan. Men slöjdundervisningen var redan etablerad i landet vid de särskilda slöjdskolor som Hushållningssällskapet hade arbetat för. Syftet var att man skulle bevara gamla folkliga slöjdtekniker som höll på att falla i glömska på grund av industrialismens utveckling.

Borg och Lindström (2008) skriver om Salomon (1849-1907) som har betytt mycket för den svenska skolslöjdens utveckling. Salomon inrättade en slöjdskola år 1875 och år 1875 ett slöjdlärarseminarium på Nääs. Han gjorde den svenska slöjden känd världen över. Folk kom från när och fjärran till Slöjdlärarseminariet i Nääs för att slöjda i den hårda slöjden trä och metall. Salomon anslöt sig till åsikten att människan föds med ett antal slumrande krafter, vilka kan kallas anlag, och genom uppfostran skall dessa krafter utvecklas planmässigt och harmoniskt. Salomon kritiserade även dåtidens skola för att vara för teoretisk. Detta beskrivs t.ex. av Thorbjörnsson (1990).

- Den samtida skolan var en ensidig, teoretisk pluggskola med utantill läxor. Barn har ett kunskapsbegär och ett verksamhetsbegär. Man lär sig bäst genom handling, kunskaper bör vara självförvärvade.

- Människan föds med ett antal anlag, förmögenheter och egenskaper. Uppfostran innebär att de goda krafterna utvecklas planmässigt. Viljans utveckling går före minnets. Moraliska och religiösa känslor är viktigare än muskelkraften. Pedagoger skall för varje enskild elev söka den lämpliga avvägningen mellan krafterna.

- Sann bildning har ingenting med stora kunskapsmängder att göra bildningen är ett sammanhang. Salomon ville ha en skola utan alltför många ämnen. Materiell bildning är kunskaper och färdigheter i ett ämne. Formell bildning är utvecklande av själs- och kroppskrafter, vilket sker medan man bibringas den materiella bildningen. Slöjden kan anordnas som ett kraft utvecklande formellt bildningsmedel. (s 56)

För att komma åt bristerna ville Salomon föra in praktiskt arbete i folkskolan. Salomon poängterade att slöjden skulle vara spännande och intressant. Slöjden bör vara individualiserad och tillåta självständighet. Den fick aldrig bli enformig utan den skall hela tiden erbjuda omväxlande arbetsinnehåll. Varje elev skulle få arbeta i sin egen takt och få instruktioner riktade enbart till eleven själv. På så sätt skapas en undervisning anpassad till den enskilda elevens förutsättningar och behov.

"Näasmetoden" innebar att eleverna arbetade efter modeller och stegvis övergick till att följa ritningar. Detta gjorde att undervisningen blev överskådlig och längre fram skulle eleverna lära sig att göra egna ritningar. Allt slöjdarbete skulle utmynna i produkter som var anpassade för att användas i hemmet. Alla Salomos övningar skulle gå från det lätta till det svåra, från det enkla till det sammansatta och från det konkreta till det abstrakta. Denna arbetsgången skulle göra att eleven kunde arbeta självständigt och därmed stärka sin förmåga. Salomon följde som jag ser det nuvarande läroplans text med råge och många av hans idéer platsar även i dagens läroplan. Borg (1995) skriver att slöjden enligt Salomon ska:

- Påverka eleverna så att de tycker om att arbeta.
- Skapa aktning för kroppsarbete.
- Lära eleverna att arbeta självständigt.
- Vänja eleverna vid ordning, noggrannhet, renlighet och ärlighet.
- Utveckla uppmärksamheten samt göra eleverna flitiga och uthålliga.
- Bidra till elevernas fysiska utveckling.
- Öva ögat och träna formsinnet.
- Utöver dessa formella mål, har slöjden som materiella mål att lära eleverna använda verktygen på rätt sätt och att tillverka goda slöjdprodukter (s 46)

Flera av dessa punkter går att översätta till dagens kursplan i slöjd och till läroplanen. I Lpo 94 (Utbildningsdepartementet 2001, s 8) står att skolan skall stimulera varje elev att bilda sig och växa med sina uppgifter. Eleven ska ges möjlighet att ta eget initiativ och ansvar. Vidare nämns det att eleverna ska tillägnas grundläggande kunskaper om förutsättningarna för en god hälsa samt få en förståelse för den egna livsstilens betydelse för hälsan och lärandet. I kursplanen uttrycks det att eleven i slöjden ska bygga upp sin självkänsla och tilltro till den egna förmågan att slöjda och vidare att tillägna sig praktiska erfarenheter av olika arbetsmetoder, verktyg och redskap vid arbete i slöjden.

Slöjdämnet blev obligatoriskt år 1955 (Johansson 2002). Det var då uppdelat i flick- och gosslöjd i årskurserna 3-9 och metallslöjd förekom först i årskurs 7-9. Det fanns en antydning till att bryta könsindelningen så att pojkar och flickor fick chans att prova på både trä- och syslöjd. Dock fortsatte skolan med att ha gosslöjd och flickslöjd, men med möjlighet för pojkar och flickor att delta i den andra slöjdarten.

3.2 Slöjdämnet i tre läroplaner

Här belyses grundskolans tre senaste läroplaner, i relation till slöjden: Lgr 69, Lgr 80 och den nuvarande läroplanen, Lpo 94. Det visar sig vara relevant att förstå ämnets förändrade funktion och roll och läroplanens mål ur ett samhällsperspektiv för att förstå den nuvarande rollen och studiens resultat.

3.2.1 1969 års läroplan för grundskolan

En utredning fick till uppgift att revidera dåvarande läroplan, för grundskolan (Lgr 62) och detta utmynnade i läroplanen för grundskolan (Lgr 69). I den togs ytterligare ett steg mot ett mer jämställt samhälle. För slöjdens del blev följden att de båda slöjdinriktningarna, textilslöjd respektive trä- och metallslöjd blev ett ämne, mot tidigare då det var indelat i flick- respektive gosslöjd.

Enligt läroplanens mål och riktlinjer bör skolan verka för jämställdhet mellan könen - i familjen, på arbetsmarknaden och inom samhällslivet i övrigt. Detta bör ske dels genom att pojkar och flickor behandlas lika, dels genom att skolan i sitt arbete motverkar traditionella könsattityder och stimulerar eleverna att debattera och ifrågasätta de skillnader mellan män och kvinnor i inflytande, arbetsuppgifter och löner som finns på många områden i samhälle (Skolöverstyrelsen 1969 s 49).

I Lgr 69 fortsätter man att betona att undervisningen inte ska göras enligt modeller utan att eleverna själva ska skapa fritt. I läroplanen betonas också estetisk fostran och konsumentfostran. Slöjdundervisningen blir från och med nu indelad i tre faser: planering, genomförande och uppföljning (Borg 1995 s 64).

3.2.2 1980 års läroplan för grundskolan

1976 var det dags igen för en revidering av läroplanen för grundskolan vilket utmynnade i läroplanen för grundskolan (Lgr 80). Ämnet beskrivs nu på ett mera övergripande sätt med hjälp av tre huvudmoment: skapande verksamhet, produktion och konsumtion samt miljö och kultur. Innehållet är sedan uppdelat på de tre stadierna, utan precisering av vad som skall förekomma i olika årskurser. Texten skiljer sig i ordval och formulering jämfört med tidigare kursplaner. En tydlig kontinuitet och stegring av kravnivåer kan tolkas in i texten, trots en total avsaknad av den tidigare detaljerade styrningen. Slöjdens möjligheter att förmedla ett kulturarv som också kan inspirera till nyskapande, skrivs nu för första gången in i styrdokumentet i den inledande målbeskrivningen. Ett visst mått av elevens självreflektion över sitt arbete, kan skönjas i texten som också berör elevers uppgifter i idé och planeringsfas. Ett av målen är att elever ska berätta och skriva om sina slöjdarbeten.

3.2.3 1994 års läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet

Skolverket (2001) hänvisar till att skolan under 90-talet genomgick en omvälvande förändring då den blev målstyrd istället för som tidigare regelstyrd. Betygssystemet var något som förändrades. Ett målrelaterat system infördes där prestationerna skulle betygsättas efter hur väl eleverna uppfyllt de mål och kriterier som fastställts för kursen eller ämnet. I det tidigare relativa betygssystemet kunde endast en viss andel av eleverna nå de högsta betygen.

Läroplanen anger de allmänna mål och den värdegrund som ska gälla för skolans verksamhet. Målen sammanfattar de kunskaper som är väsentliga att utveckla för varje samhällsmedborgare och för att kunna bedriva fortsatta studier eller yrkesarbete. Läroplanens mål är dock för vida för att kunna tjäna som enda utgångspunkt för planering av undervisningen. Därför är de kompletterade med kursplaner.

Det står i Lpo 94 att undervisningen ska bedrivas i demokratiska former och förbereda eleverna för att aktivt kunna delta i samhällslivet och ta eget ansvar. I artikeln *Slöjd – skolans viktigaste ämne* (Cederblad, 2008) beskrivs flera paralleller till läroplanen. Det står att slöjden ger förmågan att se möjligheter. I slöjden uppmuntras eleverna till att komma med egna idéer och att se att det finns flera lösningar på ett problem som uppstår. Förmåga att vara kreativ uppskattas i de flesta yrken och är en viktig drivkraft för ett lands ekonomiska utveckling. I slöjden tränas elever att göra praktiska göromål vilket ger beredskap för att i framtiden kunna hantera praktiska situationer. Vidare står det om vikten av att bygga upp en självförtroende, att eleven ska kunna stärka sitt självförtroende och finna lösningar på olika problem som kan uppstå i vardagen. Cederblad (2008) menar att slöjden innebär att kunna förutse. Att arbeta processinriktat är av betydelse i stort sett för all verksamhet. Designprocessen i slöjd utvecklar förmågan att se samband och helheter och bidrar till att ge skolkunskaper en mening. Det går här att dra flera paralleller till läroplanen, t.ex. ”skolans arbete måste inriktas på att ge utrymme för olika kunskapsformer och att skapa ett lärande där dessa former balanseras och blir en helhet” (Utbildningsdepartementet, 2001, s 8), här har design eller slöjdprocessen en given roll i sammanhanget.

I Lpo 94 och i kursplanen anges mål att sträva mot och mål att uppnå. Dessa mål är riktlinjer som skolans arbete ska formas efter. I inledningen av kursplaner och betygs-kriterier beskrivs följande om innebörden av uppnåendemål och strävansmål.

Mål att sträva mot uttrycker den inriktning undervisningen skall ha när det gäller att utveckla elevernas kunskaper. De tydliggör därmed de kunskapskvaliteter som är väsentliga i ämnet. Dessa mål utgör det främsta underlaget för planering av undervisningen och sätter inte någon gräns för elevernas kunskapsutveckling (Skolverket 2001, s 5).

Mål att uppnå anger den miniminivå av kunskaper som alla elever ska uppnå det femte respektive det nionde skolåret. Målen uttrycker därmed en grundläggande kunskapsnivå i ämnet vid dessa bägge tidpunkter. Uppnåendemålen för det nionde skolåret ligger till grund för bedömningen av om en elev ska få betyget godkänt.

Enligt Borg (1995) har tidigare läroplaner fokuserat på produkt och tekniker medan Lpo 94 inriktar sig mer på processen och dess delar. Borg menar att slöjdämnet centrala delar ligger fast, men att ämnets inriktning och utformning också anpassats till skolans övriga verksamhet och samhällets krav. Vidare talar Borg om att i tidigare läroplaner stod det att eleven ”skall lära sig”. Idag ska slöjdämnet ge kunskaper och förutsättningar för eleverna att göra egna bedömningar, främja deras ansvarstagande och elevernas förmåga att lösa problem. Författaren menar att dagens elever har större möjlighet att själva påverka sin slöjdundervisning.

Enligt Borg (1995) så har den pedagogiska debatten under senare år visat en förändrad syn på kunskap och lärande, vilket tydligt framkommer i förarbetet till Lpo 94. Enligt

tidigare läroplaner skulle läraren använda förmedlingspedagogik, det vill säga den förutbestämda kunskap som eleverna skulle besitta. Läraren följde planer för sina ämnen i läroplanstexterna, Lgr 69 och Lgr 80. I Lpo 94 saknas anvisningar om arbetsformer och arbetsätt. Den innehåller preciserade målbeskrivningar, vilket ger lärare och elever frihet att sträva mot målen på olika sätt.

3.3 Vidgat kunskapsbegrepp

I Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Utbildningsdepartementet 2001) står det att skolan ska främja lärande där individen själv stimuleras att inhämta kunskaper. Kunskap är ett begrepp som i all sin enkelhet kan vara väldigt komplext. Ett begrepp som i både tanke och handling präglar elevers och lärarens vardag. Läroplanen definierar kunskapsbegreppet i fyra former såsom fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet, som alla samspelar med varandra. Arbetet i skolan måste ge utrymme för hela kunskapsbegreppet där dessa former bildar en helhet.

Tanken bakom läroplanens fyra former av kunskap preciseras i Läroplanskommitténs betänkande *Skola för bildning* (SOU 1992:94), den utredning som ligger till grund för Lpo94. Utredningen tog fasta på kritiken mot det ensidiga kunskapsbegrepp som vuxit fram under 1900-talet och som innebar att endast kunskap som var formulerad i ord eller formler kunde betraktas som kunskap. Bakgrunden till nytänkandet var att erfarenhetsgrundad kunskap skulle värderas lika högt. Denna kunskap är personlig och knuten till speciella omständigheter och har ofta fått beteckningen ”tyst kunskap” då den inte formuleras i ord utan i handling. I utredningen diskuteras de fyra kunskapsformerna grundligt. En redogörelse för dessa känns angelägen för den här studien. Läroplanskommittén betonar alltså vikten av att se fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet som en helhet som samspelar och utgör varandras förutsättningar. De påpekar samtidigt att dessa former inte kan rymma kunskapens alla dimensioner men öka insikten om kunskapsbegreppets komplexitet och mångfald. Kunskapsbegreppet utvidgas för att motverka en ensidig fokusering eller betoning av den ena formen framför den andra. Gustavsson (2002) presenterar de fyra kunskapsformerna på ett överskådligt sätt:

-Faktakunskap som information, regler och konventioner, utan åtskillnad mellan ytlig och djup kunskap eller mellan olika sätt att förstå samma fenomen.

-Förståelsekunskap som i motsats till fakta sägs ha kvalitativ karaktär, att förstå är att uppfatta meningen eller innebörden i ett fenomen.

-Färdighetskunskap som att vi vet hur något ska göras och kan genomföra det.

-Förtrogenhetskunskap som bakgrundkunskap eller kunskapens tysta dimension i en kunskap som är förenad med sinnliga upplevelser och som kommer till uttryck i bedömningar (s. 23-24).

I min yrkesroll som slöjdlärare så drar jag direkta paralleller mellan de fyra kunskapsformerna och slöjdprocessen och dess delar: idé, planera, genomföra och värdera. Arbetet i slöjden bygger på att eleverna får en idé som sedan tydliggörs genom att de gör en skiss och en ritning, vilket kan jämföras med faktakunskaper. Arbetsgången planeras och arbetet startar med val av vissa arbetsmetoder, material, teknik och verktyg, här har förståelsen och färdighetskunskapen en viktig roll. Arbetet utmynnar sedan i ett färdigt resultat som värderas, genom portfolio eller i en annan form av redovisning, det vill säga en förtrogenhetskunskap som eleven kan få i och med processen.

3.3.1 Tre fåror i kunskapsutvecklingen

Gustavsson (2002) hänvisar till tre kunskapsfåror och ursprunget till denna uppdelning finner vi hos Aristoteles. Han beskriver här begreppet *episteme* (vetenskaplig-teoretisk kunskap) som är till för att beskriva och förklara hur världen, naturen, samhället och människan är uppbyggda samt fungerar. Den andra formen av kunskap som nämns är *techne* (praktisk-produktiv kunskap) som är förenad med hantverk och i förlängningen alla verksamheter som innehåller tillverkning, framställning och skapande. Aristoteles gör här en uppdelning av den teoretiska och praktiska kunskapen. Aristoteles menar att praktik är sådant vi gör för att framställa något. Den produkt vi framställer är ett resultat av våra handlingar som därmed är medel för att framställa det färdiga resultatet. Rent konkret är det så att om en stol tillverkas blir ändamålet med stolen att ha något att sitta på, medan själva tillverkningen är medlet för att åstadkomma den. Vidare talar Gustavsson (2002) om att Aristoteles skiljer mellan två slag av handlingar, en som ett medel för något annat och en annan som innefattar ett syfte och ändamål. De handlingar som har syftet inbyggt i sig är till sin natur etiska, sociala och politiska. Den kunskap som är förbunden med detta mellanmänskliga är *fronesis*, den praktiska klokheten. Dessa tre former av kunskap: *episteme*, *techne* och *fronesis* kan vi avläsa som tre fåror i nutida diskussion om kunskap. Vetandet, kunnandet och klokheten står hela tiden i olika slags relationer till varandra. Skolans verksamhet ska utbilda både vetande, kunniga och kloka medborgare. Aristoteles tre kunskapsformer går att jämföra med de fyra kunskapsformerna: fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet som beskrivs i dagens läroplan.

3.3.2 Teoretisk och praktisk kunskap

Hur kan man förstå teori och praktik? Gustavsson (2002) skriver om teoretisk och praktisk kunskap och menar att det finns en föreställning om att viss kunskap är teoretisk och att annan är av praktisk natur. En vanlig uppfattning är att teoretiska ämnen i skolan är sådana som man läser sig till, medan man i de praktiska gör någonting. Man kan ställa sig frågan vad är det man gör? När vi räknar, skriver och läser gör vi något, vi övar våra färdigheter. Därmed finns det i till exempel ämnena svenska och matematik en praktisk dimension där vi använder konkreta verktyg för teoretiska problem. En avgörande skillnad är när vi med händer och verktyg tillverkar saker och ting, som i olika former av slöjd och hantverk. Gustavsson (2002) fortsätter:

Vi förknippar vanligen teori med tänkande och praktik med handlande. Tänkandet antas sitta i huvudet och handling i händerna eller i kroppen. Ett

annat sätt att närma sig förhållandet mellan teori och praktik är genom den indelning Aristoteles gjorde och som flitigt har kommit att användas i vår tid. Han angav tre olika former av mänskliga aktiviteter som är knutna till olika vanor och färdigheter. En var teori som motsvaras av färdigheten att bedriva vetenskap. Man förvärvar vetenskaplig skicklighet genom att bedriva teori som verksamhet. En andra var att göra något, att skapa, producera som motsvaras av skickligheten att tillverka. En tredje var de handlingar som inte leder till att något produceras, utan som är till för sin egen skull och har sitt eget värde som motsvaras av klokheten (s 79).

Alexandersson skriver i artikeln *Från Homeros till cyberspace* (2001) att i skolan betraktas ämnena bild och slöjd som görande i motsats till tänkande. Traditionen visar att de så kallade teoretiska ämnena ger kunskap i form av vetande om världen medan de estetisk-praktiska ämnena förknippas med kroppslig färdighet och känslomässiga upplevelser. Alexandersson menar att eftersom skolan behandlar den teoretiska och den estetiska kunskapen åtskilda, organiseras undervisning fortfarande i teoretiska respektive praktisk-estetiska ämnena. Författaren ställer sig frågan om det verkligen finns rena teoretiska eller praktiska skolämnen eller om alla kunskapsområden har inslag av såväl teoretiska som skapande dimensioner? Att alla ämnen innehåller både teori och praktik är en intressant fråga och en utgångspunkt som jag väljer att anta. Marner (2005) tydliggör att:

I slöjd kan ett vidgat kunskapsbegrepp innebära såväl hantverk som varseblivning av form, som design, etnologi och matematisk beräkning. På samma sätt kan matematik omfatta olika steg, från ögonmått och former i naturen, via matematiska beräkningar i vardagen till geometri och matematiska formler (s 74).

Marner (2005) anser att skillnaden mellan skolans ämnen borde minska och att samarbete ska stimuleras. Han hävdar att teori och praktik är beroende av varandra och anser det inte vara relevant att dela upp skolämnena i teoretiska och praktiska ämnen.

3.3.3 Sociokulturella teorier

”Människor föds in i och utvecklas inom ramen för samspel med andra människor, vi gör våra erfarenheter tillsammans med andra” (Säljö 2001, s 66). Författaren lutar sig mot den ryske psykologen Vygotskij vars grundtanke är att genom kommunikation skapas resurser och genom kommunikation förs de vidare. Människan utmärks av att hon till skillnad mot andra arter utvecklar och använder fysiska och språkliga redskap. Säljö nämner att begreppet *mediera* (tänka, som kommer från tyskans förmedla) antyder att människor inte står i direkt omedelbar och otolkad kontakt med omvärlden. Tvärtom hanterar vi kommunikationen med hjälp av olika fysiska och intellektuella redskap som integrerar delar av våra sociala praktiker. Mediering innebär därmed att vårt tänkande och vår föreställningsvärld är framvuxen ur, och därmed färgad av, vår kultur och dess intellektuella och fysiska redskap. Johansson (2002) beskriver hur det i slöjden finns flera ”synliga” fysiska redskap, exempelvis sax, hyvel, strykjärn, materialet för slöjdarbetet i sig samt mentala, intellektuella redskap som används när elever lär sig slöjda, både i samspel med andra och med artefakter.

Säljö (1990) beskriver hur lärandet är en aspekt av all mänsklig verksamhet. Lärandet har en viktig position i vår kultur och är knuten till föreställningar om ekonomisk och

social utveckling, samt till en önskan om en förbättring av våra levnadsvillkor. En välutbildad befolkning som kan konkurrera om kvalificerade arbeten uppfattas numera av politiker, företagsledare, ekonomer och andra beslutsfattare som en av de viktigaste förutsättningarna för ökat välstånd och höjd livskvalitet. Författaren hävdar att synen på lärandet idag befinner sig i en brytningstid. Utbildning ses alltmer som ett livslångt projekt och inget som vi gör en gång för alla i vår ungdomstid. Produktions- och organisationsförändringar leder till ändringar i arbetsuppgifter och det gör ett kontinuerligt lärande till ett måste. Skolan använder sig av den nya informationstekniken. Utbildningssystemet har därför omprövat sitt sätt att arbeta då skolans traditionella informationsförsprång har hämtats in.

Säljö (1990) menar att den viktigaste lärmiljön är den vardagliga interaktionen och det naturliga samtalet. I skolan är lärandet det överordnade motivet till skillnad från samhället i övrigt, och i huvudsak en språklig verksamhet, där det skrivna ordet har en stark ställning. Undervisningen utgår inte från vardagliga aktiviteter utan ifrån institutionella konstruktioner som skolämnen, vetenskapliga begrepp, samt generella färdigheter som läsning och skrivning.

Borg (2001) tar upp begreppet kroppslig kunskap och hävdar att inom både konstnärliga områden och hantverksområden lär människor genom att handla praktiskt. Människan lär sig både vad de gör och hur det kan göras inifrån verksamheten. Det går inte att lära sig brodera, svarva, knyppla eller hyvla utan att pröva. Det går inte heller att läsa sig till att dansa eller att spela teater. Lärandet och kunskapsutvecklingen sker och visar sig i det eleven gör, inte genom vad eleven säger eller skriver. ”I själva rörelsen och handgreppen ligger en del av slöjdkunskapen” (s 158). Borg bekräftar det kroppsliga lärandet i slöjd och betonar att det inte bara är fråga om motoriska färdigheter utan allt som når oss via våra sinnen. Synintryck, lukter, ljud, och taktila upplevelser förknippas med slöjdarbeten och när kropp och sinnen samverkar förankras det till erfarenheter. Borg säger att ”Det man gör med händerna fastnar på annat sätt i ryggmärgen. Det som du gör finns på något sätt kvar i cellerna. När jag byggde bastun sågade jag ibland åt fel håll, men det fanns i ryggmärgen” (s 94).

Under slöjdarbetet från idé till färdig produkt sker också en omfattande interaktion mellan elever såväl som mellan elev och lärare. Samarbete och hjälp i arbetet mellan elever är vanligt, liksom diskussioner under pågående arbete. När eleverna arbetar med individuella slöjdarbeten arbetar de inte ensamma, utan tvärtom är slöjdarbetet ett kommunikativt ämne (Hasselskog och Johansson, 2003). Arbetsprocessen runt en slöjdprodukt utmärks av en riklig interaktion med andra och med omgivningen. Handlingar samordnas med hjälp av språklig och icke verbal interaktion (kroppsspråk, gester, mimik och medhandlingar). Hasselskog och Johansson (2003) påtalar att slöjdämnets kommunikativa aspekter i stora delar är en ouppmärksammas kunskapsform som bättre kan medvetandegöras hos både lärare och elever.

Cederblad (2004) tar upp begreppet ”mästarläran” och menar att den blivit ett samlingsbegrepp för lärande som sker i samspel med en kunnig person inom ett område där kunskapen kan vara outtalad, och där litteratur i ämnet saknas eller inte används. Kunskapen förmedlas då ofta enligt muntlig tradition från ”Mästaren” till en nybörjare eller lärling. ”När man frågar en hantverkare eller slöjdare hur de lärt sig vad de kan,

blir svaret ofta att det skett genom långvarig övning” (s.27). Kan denna mästarlära användas som undervisningsmetod? Cederblad (2004) skriver att i slöjdarbetet som delvis är av fysisk karaktär sker många beslut utifrån en fysisk känsla hur någonting ska utföras som i sin tur baseras på sinneserfarenheter. Han drar liknelser med elever som experimenterar med verktygen och att de ”gör fel” för att testa. Detta är kunskaper som utvecklar förmågan att koordinera olika rörelser. Det finns många likheter med det lärande som sker i en slöjdsal och ”mästarläran”. Lärandet sker i båda fallen genom att eleverna och lärlingarna själva utför ett arbete och därigenom konkretiserar kunskapsinnehållet. Mästarens och lärarens instruktioner, förklaringar och erfarenhet är av stor betydelse vid lärandet av hantverk. En viktig skillnad i sammanhanget är den tid som eleverna har i slöjden i jämförelse med lärlingar i ett hantverk. Cederblad avslutar:

Eleverna och studenterna lär sig olika hantverksmoment genom att tillämpa de metoder som läraren förevisar i form av ett exempel. Exemplet blir det kunskaps skelett som de sedan klär med erfarenheter från egna exempel. I den egna övningen befästs de nyckelkunskaper som bär upp helheten och leder till en handlingsberedskap för framtiden (s 39).

Jag drar här paralleller till Lpo 94 där det står att skolan ska sträva efter att varje elev ska tillägna sig goda kunskaper inom skolans ämnesområden. Detta för att bilda sig och få en beredskap för livet, genom att ges förutsättningar och skaffa sig tillräckliga kunskaper och erfarenheter till fortsatt utbildning och yrkesliv.

4. I slöjden utvecklas många kompetenser

I SLÖJDEN UTVECKLAS ELEVERNA på flera sätt. Arbetet i slöjden är konkret, man ser direkt resultatet av sina handlingar. Eleverna är i högsta grad delaktiga genom hela processen, från idé och design till värdering av det färdiga arbetet. Detta ger engagemang och gör att lärandet känns meningsfullt. Det finns elever som genom slöjden blir inspirerade till vidare utbildning inom något hantverksyrke. Det är förstås positivt, men det är inte motivet till att ha slöjd i skolan. Oberoende av yrke ställs man dagligen inför frågor som kräver att man är kreativ eller problemlösande – alla behöver en handlingsberedskap i sitt dagliga liv och det kan man utveckla genom arbetet i slöjden. Att utifrån en idé, planera, prova, erfara, lösa, och värdera utvecklar ett eget sätt att lära som är till nytta även utanför slöjdsalen! Dessutom upplever många människor välbefinnande när de arbetar med material eller redskap i ett eget skapande. Det visar inte minst dagens stora intresse för design och gör-det-självtrenden i bland annat teve (Läraryrket, 2004 s 2).

I slöjdamnet får eleven ta eget ansvar för hela arbetet från idé till färdigt slöjdföremål. Det gör att eleven får en förståelse för hur olika handlingar och beslut hänger ihop. Verkliga problem måste lösas och upptäckter görs om hur olika material och metoder fungerar. Det färdiga slöjdföremålet blir för eleven ett resultat av eget engagemang, tidigare erfarenheter, nyvunna kunskaper, problemlösning, kreativitet och formgivning samt design.

4.1 Processkompetens

Skolverket (2000) beskriver slöjdprocessen, från idé till färdig produkt, som framträdande i kursplanen för slöjdamnet. Helhetsperspektivet skapar förståelse för en produktionskedja ur många aspekter, där val av material och olika berednings- och behandlingsmetoder gör att även frågor om resursanvändning och miljö kommer in i ett naturligt sammanhang. I slöjdprocessen, där eleverna med egna initiativ och idéer deltar och påverkar arbetet, blir samverkan mellan tanke, handling, produkt och process naturlig. Ämnet ger eleverna möjlighet till självständighet och det ligger en naturlig progression i att experimentera, lösa problem och göra medvetna val.

Hasselskog och Johansson (2003) menar att slöjden erbjuder eleverna konkreta upplevelser, välbefinnande och lärande. I slöjdprocessen finns inga givna lösningar vilket gör att eleverna måste tänka, agera och lösa problem med hjälp av material och redskap. Inbyggda kunskaper från tidigare generationer kan i mötet med material, redskap och andra artefakter upptäckas och förmedlas. Slöjdprodukter i sig, som artefakter, är och blir meningsbärande. Genom slöjden får eleverna lära sig att fatta beslut, använda olika sinnen, att tänka med redskap och material vilket kan utnyttjas i flera sammanhang. Den slöjdpedagogiska miljön tillsammans med elevens delaktighet i processen har betydelse i hur eleverna lär i slöjdamnet.

I Lärarförbundets skrift *Teoretisk, praktiskt eller som i slöjden* står det att teori och praktik inte fungerar var för sig utan allt hänger ihop. ”Tror du att någon skulle kunna lägga upp ett par byxor utan att förena dessa kunskaper eller skulle du våga flyga med en pilot som endast har teoretisk utbildning?” (s 1) I slöjden förenas teori och praktik i en process som gör kunskaperna konkreta och begripliga. Så här säger Kroksmark (1998) professor i pedagogik:

Slöjden är det enda ämnet som utvärderar en process. I slöjden betygsätts kreativitet, idé, ambitioner och inte bara om kanterna blev raka. Det är en typ av kunskaper som blir allt mer efterfrågade. Men att slöjden ligger i täten i detta kunskapsfält har inte nått utanför slöjdsalarna (s 4).

4.2 Entreprenöriell kompetens

Den nationella utvärderingen av grundskolan och skolämnet slöjd 2003 (Skolverket) visar att slöjden är det ämne i grundskolan där eleverna uppfattar att de kan vara med och påverka mest. Elevernas bild av ämnet är positiv, 81 % anser att slöjd intresserar dem. Eleverna känner engagemang, intresse, inflytande och upplever sällan stress under dessa lektioner. När det gäller slöjdekunskapernas betydelse är attityden dock mindre positiv, 60 % uppger att det är viktigt att ha kunskaper i slöjd. Dock anses inte kunskaperna viktiga för fortsatta studier eller framtida arbete enligt 74 % av eleverna. Undersökningen visar att trivselfaktorn är stor och att det är en positiv stämning i slöjdsalen. I slöjden upplever eleverna att de får arbeta utan att bli jämförda med sina klasskamrater och att det är tillåtet att misslyckas. Samtidigt menar 78 % att när de lyckas med sitt slöjdarbete så stärks självförtroendet. Drygt 90 % av eleverna uppger att de får ta eget initiativ och eget ansvar. Trots alla positiva kvaliteter som ämnet har så har eleverna svårt att se nyttan av de kunskaper som slöjdamnet ger och viken nytta de kan ge i framtida yrkesliv eller för fortsatta studier (Skolverket, 2003).

Enligt Hasselskog och Johansson (2005) så framstår slöjdamnet som ett ämne med stor potential för att utveckla eleverna och att ge dem en handlingsberedskap för framtiden. Författarna har valt att lyfta fram fyra centrala delar/kunskapskvaliteter för slöjdamnet.

- Elevernas engagemang, lust, delaktighet och inflytande
- Läromiljön – konkret i och utanför skolan, samt i möte med material redskap och artefakter
- Helhetsupplevelse i förhållande till fragmentisering
- Arbete utifrån egen idé utan att för den skull bli ensamarbete (s.168)

Författarna hävdar att fokus bör ligga på att lyfta fram slöjdkunskaperna. Slöjdprocessen och dess delar bör lyftas fram och tyngdpunkt ska läggas på lärandet i motsats till görandet. Slöjden är en kraftkälla där det finns många kunskapskvaliteter som utnyttjas, men det finns mer att göra då andra kvaliteter är outnyttjade och outtalade. Cederblad (forskare vid inriktningen slöjd inom lärarutbildningen vid Umeå universitet) skriver i en artikel *Slöjd - skolans viktigaste ämne* (2008), där han vill lyfta fram tre kunskapsområden/förmågor som värderas högt i dagens samhälle och som utvecklas just i slöjden. De är praktisk handlingsberedskap, att arbeta processinriktat (design) och kreativitet.

4.3 Handlingskompetens

Med att vara handlingsberedd menar Cederblad (2008) att kunna se lösningar på problem som möter oss i vardagen. Inte bara när det gäller tillverkning utan även när vi handskas med produkter. Slöjd förbereder elever för praktiska göromål, eleverna får dra erfarenheter som gör att de kan handla i praktiska situationer. Slöjden är ett ämne där man lär sig tillverka saker i olika material. Ett svenskt begrepp är *svensk kvalitet*, känslan för kvalitet kan utvecklas i slöjden menar författaren. Kunskaper som man har nytta av i framtiden. Handlingsberedskap är en fråga om kunnande. Kunskaper som gör att vi vågar ta itu med olika saker som behöver göras, till exempel i hemmet; att kunna underhålla, förbättra och utveckla och bli mer självständig i sin vardag. I slöjden utvecklas handlingsberedskap för detta.

4.4 Designkompetens

Cederblad (2008) beskriver processen som ett av slöjdens specifika karaktärsdrag. Detta utvecklar karaktärsdrag som logik och den så viktiga kompetensen *design*. Design är kunskap som krävs av näst intill alla människor oavsett yrke och som just konkretiseras i slöjden. Designprocessen i slöjd utvecklar elevens förmåga att se samband och helheter samt att tänka processinriktat. Att arbeta utifrån en designprocess är kunskapsutvecklande oavsett ämne, menar Cederblad. Man kan se det som att svenska designers har haft sin första praktik i skolslöjden. Att tillverka en produkt i slöjden kräver samma tänkande som när ett modeplagg designas eller tillverkningen av en ny bilmodell planeras. Svensk design har hög status och ett högt anseende internationellt sett. Cederblad (2008) anser att det till och med kan vara så att svensk skolslöjd bidragit till att vi har blivit så framgångsrika. ”Skolan skall stimulera varje elev att bilda sig och växa med sina uppgifter. I skolarbetet skall de intellektuella såväl som de praktiska, sinnliga och estetiska aspekterna uppmärksammas” (Skolverket, 2001, s 8).

Marner (2005) menar att en fokusering på design skulle innebära att samtidens teknik och kulturella frågor i högre utsträckning kunde aktualiseras inom ämnet. En utveckling mot design skulle gagna slöjdamnet och den kreativa processen skulle hamna mer i fokus. Det ibland snäva valet av material i traditionell slöjd kan vara en hämmande faktor. Författaren talar om att "föra in ett designperspektiv i slöjden utan att förfalla till teoretisk slöjd och till en erosion av kunskap" (s 75). Författaren påtalar att aspekter av designerns kreativa process skulle kunna överföras på skolans slöjdverksamhet. Han hävdar att om design förenas med traditionellt hantverk kommer kompetensen hos aktörerna att öka istället för att erodera. Processer som är mer reflekterande kommer till stånd. "Grundläggande för en designansats i skolan bör därför vara att görande utvecklas mot skapande, att teori och praktik och reflektion och bemästrande förenas. Uppfattat så innebär ett designperspektiv en möjlighet snarare än ett hot" (s 76). Marner (2005) hävdar att begreppet estetiska processer har blivit allt mer populärt under senare tid. Dessa läroprocesser ska ses som en angelägenhet för alla ämnen. I estetiska lärprocesser är eleven medskapare snarare än en behållare för obearbetad information. Läraren skall fungera som en iscensättare och handledare snarare än förmedlare.

4.5 Kreativ kompetens

Vygotskij (2003) menar att kreativitet är en mänsklig aktivitet som skapar något nytt. Slår man upp kreativitet i Nationalencyklopedin förklaras det som: *förmåga till nyskapande, till frigörelse från etablerade perspektiv, att se verkligheten med nya ögon.* Cederblad (2008) talar om att förmågan att vara kreativ uppskattas i de flesta yrken och är en viktig drivkraft för ett lands ekonomiska utveckling. Sverige är ett av de mest innovativa länderna i världen. Slöjd är det enda ämnet i skolan som har kreativitet inskrivet som ett strävansmål i läroplanen. Få ämnen är så väl lämpade för att utveckla eleverns kreativitet som just slöjden. Tyvärr räcker det inte bara med att vara positiv till elevernas fantasier och fantastiska förslag enligt författaren. Cederblad (2008) hävdar att vi måste arbeta metodiskt med att utveckla elevernas kreativitet.

5. Metod

5.1 Metodval

Denna studies syfte är att förstå betydelsen och nyttan av slöjdämnet i grundskolan betraktat genom elevers berättelser om ämnet. Det gjorde det självklart att använda en kvalitativ metod då den enligt Bell (2000) undersöker upplevelser och känslor. Patel och Davidsson (2003) styrker detta genom att även de hävda att en kvalitativ studie tolkar och förstår enskilda individers uppfattning om omvärlden. Eftersom eleverna i en slöjdsal oftast arbetar med varandra var det inte intressant att bara följa en enstaka elev. Utifrån studiens syfte så har jag valt en kombination av dagboksanteckningar och observationsanteckningar. Johansson (2002) talar om att hon har goda erfarenheter av att använda dagboksanteckningar som kvalitativ metod. Med hjälp av elevernas egna ord vill jag få en bild av hur eleverna beskriver slöjdarbetet. ”Elever och lärare kan skapa eftertanke och få en mer eller mindre medveten reflektion om sitt slöjdande genom att de formulerar sig och skriver dagbok” (Johansson 2002) Ett komplement i studien var observationer. Fangen (2005) menar att den deltagande observationen är kanske den mest engagerande metod som man kan använda som samhällsforskare. Forskaren kommer nära inpå de människor som studeras, och deltar i någon mån tillsammans med de personer som ingår i studien. Hon tar upp begreppet deltagarroll och talar om olika grader av deltagande som observatör. I mitt fall så har jag valt att vara *fullt deltagande observatör*. Etiska aspekter i deltagarrollen kan vara problematiska. I mitt fall var det så att jag deltog i samma aktiviteter som jag studerade, eftersom jag både är forskare och lärare, vilket kommer vara med i beräkningen. Fangen anser att det är mycket vanligt att kombinera fältarbete med skriftliga källor som i mitt fall dagböcker, det ger tyngd åt studien. Vidare nämner hon om etiska bedömningar och betonar att de är av betydelse från början till slut i en observationsstudie. Två forskningsetiska principer tas upp, konfidentialitet och informanternas samtycke. I mitt fall vet informanterna om mitt syfte samt att jag kommer att ta hänsyn till deras personliga identitet.

5.2 Urval

Studiens urval utgjordes av fyra grupper med 12 – 14 elever i varje grupp i årskurs åtta på den skola där jag arbetar, och som jag för tillfället har i undervisning. Studien har alltså gjorts i egen praktik. Totalt var det 52 elever, både pojkar och flickor, som genomförde dagboksanteckningarna. Jämförelser mellan könen har inte gjorts, då det inte varit relevant för syftet.

5.3 Genomförande

Jag bestämde mig för att genomföra studien i egen verksamhet efter överenskommelse med min chef tillika rektor på skolan. Inledningsvis läste jag litteratur och relevant fakta kring ämnet varefter litteraturdelen skrevs. Syftet med studien blev alltmer tydligt för mig och undersökningsmetoden blev kvalitativ där elevers dagboksanteckningar och egna observationer skulle utgöra underlaget. Därefter utkristalliserades frågorna till elevernas dagboksanteckningar. Anteckningarna och observationerna sammanställdes

och kategoriserades. Därefter bearbetades resultatet och citat tillfördes för att lägga tyngd till resultatet. Under tiden framkom tankar inför diskussionsdelen som sedan skrevs.

5.3.1 Dagboksanteckningar

Utefter mitt syfte och litteraturbakgrunden utformade jag fem frågor som eleverna fick som utgångspunkt för sina dagboksanteckningar. Frågornas avsikt var att styra elevernas tankegångar mot det som jag uppfattade kunde bidra till meningsfull data. Trots frågornas allmänna karaktär hjälpte de eleverna att beskriva den lektion de just hade avslutat. De frågorna som eleverna fick var följande:

- Vad har du gjort?
- Vilka problem har du stött på och hur har du löst dessa?
- Vad tycker du att du har lärt dig?
- Vad beror det på?
- Vilken nytta kan du ha av dina kunskaper?

Dagboksanteckningarna samlades in under en period av två veckor. Varje elev gjorde fyra dagboksanteckningar under tvåveckorsperioden. Dagboksanteckningarna gjordes under de sista femton minuterna av varje arbetspass. Eleverna lämnade in dagboksanteckningarna efter varje pass till mig.

5.3.2 Egna observationer

De observationer som jag gjort påbörjades när jag bestämt mig för undersökningsmetod i början av mars. Mina observationer har gjort att jag har fått fördjupa mig i elevernas lärande, betraktat dem med "andra ögon" än tidigare. Jag har fört observationsanteckningar under studien. De observationer som gjorts påbörjades två veckor innan eleverna skrev sina dagboksanteckningar och fortgick under totalt fyra veckor. Totalt 16 lektioner á 1,5 timma observerades med samma elever som sedan skrev anteckningarna. Efteråt antecknades det som observerats under två kategorier, nämligen görandet och nyttan. Att jag utöver observatörsrollen varit lärare har gjort att jag lättare kunnat se och följa eleverna i undervisningssituationen. Den relationen jag haft till eleverna har bidragit till ett avslappnat förhållningssätt.

5.3.3 Analys

Analysen av insamlad data innebar att hitta ett mönster och utifrån detta mönster finna kategorier. Jag valde inledningsvis att styra min analys genom att rikta uppmärksamhet mot det som jag tidigare kategoriserat som kompetenser vilka slöjdämnet utvecklar. De frågor som eleverna besvarat ledde till att datamaterialet föll isär i två delar. Den ena delen har jag valt att kalla görandet eller lärandet; vad eleverna beskriver att de gör eller vad de har lärt sig, och den andra delen har jag valt att benämna som nyttan. Med dessa utgångspunkter, det vill säga min egen förståelse och tolkning av styrdokumentens beskrivning av slöjdämnet och studiens frågeställningar genomförde jag min analys. De observationsanteckningar som jag gjort under slöjdlektionerna tillfördes empirin vilket innebar att de tillsammans med elevernas dagboksanteckningar utgjorde en helhet.

Analysen framskred genom en pendling mellan data och min tolkning av slöjddämnets karaktär. Denna pendling innebar en jämförelse mellan min förförståelse och insamlad data där så småningom slöjddämnets karaktär betraktat genom elevernas ögon började utkristallisera sig. De områden som blev tydliga var: handlingsberedskap, konkreta handlingar, slöjdprocess, kommunikation, lust och nytta. För att styrka analysen sökte jag efter citat i dagboks- och observationsanteckningar. Jag var mån om att inte utelämna data som inte svarade mot de funna kategorierna. Jag fann dock att kategorierna täckte innehållet i datan som helhet.

5.3.4 Trovärdighet

Trovärdighet handlar om hur väl studiens genomförande stämmer med studiens syfte. Till exempel riktas uppmärksamhet mot om observationer har riktats mot det avsedda studieobjektet. Kvale (1997) menar att om det finns för stor diskrepans däremellan minskar studiens validitet. Validitet kan kortfattat jämföras med trovärdighet och giltighet. Det vill säga är studien giltig? Kan studiens observationer användas för att besvara frågeställningarna? I mitt fall måste jag förstå om resultatet från elevernas dagboksanteckningar och observationer kan användas för att besvara studiens frågeställningar och syfte. I denna studie har trovärdigheten beaktats på flera sätt. I mitt fall så har det inneburit att dagboksanteckningar och observationer har skrivits ut ordagrant. Båda dessa former för datainsamling är relativt säkra då de bygger på skriftligt material, dock är observationerna nedskrivna med mina egna ord. En utvärdering av de första insamlade dagboksanteckningarna gjordes som föll väl ut, varför dessa fick fortgå.

5.3.5 Forskningsetik

Enligt forskningsetiska principer inom samhällsvetenskaplig forskning finns det fyra allmänna huvudkrav. Dessa huvudkrav är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Jag väljer att kort beskriva dem var och en för sig och hur de tillgodosetts just i denna studie.

Informationskravet innebär att forskaren skall ge information till berörda parter i studien så att de förstår studiens villkor till exempel vad som kommer att krävas av dem. Eleverna i studien har informerats om studiens syfte och hur den skulle utföras. Informationen gavs kollektivt till slöjdgrupperna i början av lektionerna.

Samtyckeskravet betyder att deltagande elever i studien har givit sitt samtycke till att medverka i studien och att de har rätt att avbryta sina dagboksanteckningar. Jag hade innan upplyst eleverna om att deras medverkan var frivillig. De hade möjlighet att avstå från att skriva men de fick ej utgå ifrån lokalen då lektionstiden inte var slut. Samtliga elever deltog frivilligt och det fanns ingen som verkade tveksam till att skriva dagboksanteckningar.

Konfidentialitetskravet kräver att elevernas identitet inte kan röjas. Inga personnummer eller annat etiskt känsligt material har använts. Inga individer kan identifieras i materialet. Däremot är eleverna som klass möjliga att identifiera. Detta ser jag inte som en kritisk aspekt då jag inte studerar enskilda elever i klassen eller gör jämförelser

mellan klasser. Studiens syfte är snarare att finna uttryck för något än att lyfta fram enskildheter.

Nyttjandekravet innebär att de uppgifter som insamlats i studien endast kommer att användas för forskningsändamål. Min roll för eleverna är att undervisa och att sätta betyg. Eleverna har därför informerats om att deras anteckningar endast kommer att användas för studien och inte i annat syfte. Anteckningarna har varit anonyma och ej kunnat härledas till individen.

6. Resultat

Syftet med min studie är att förstå betydelsen av slöjddämnet i grundskolan betraktat genom elevers berättelser. Jag har valt att kategorisera inledningen av resultatkapitlet i två delar. En del som handlar om vad eleverna beskriver att de har gjort på slöjdlektionen; slöjdhandlingar, samt en del som handlar om hur de ser på vad de har lärt sig; lärande/kompetenser.

6.1 Eleverna

Jag har valt att göra min studie i egen verksamhet på elever i årskurs åtta på Djäkneskolan i Skara. Anledningen till att det blev just årskurs åtta är att jag undervisar dessa klasser under den termin som studien genomförs. Dagboksanteckningarna har gjorts under två veckor och totalt under fyra tillfällen. Allt som allt är det 208 dagboksanteckningar som jag har haft som underlag till min studie. Under lektionerna har jag som lärare observerat eleverna och fört anteckningar. Dessa observationer har gjorts kontinuerligt och punktvis under respektive lektion.

6.2 Slöjdhandlingar

Det eleverna beskriver är av konkret karaktär, som att de ”putsat, limmat, sågat och böjt faner runt en form”. Beskrivningarna stämmer väl med mina egna observationer under slöjdlektionerna. I de observationer som görs under lektionerna finner jag ett lugn och en god stämning. De aktiviteter som råder är svåra att beskriva. Eleverna är helt inne i sina arbeten och arbetar under stor koncentration. Vissa arbetar och pratar med sin bänkkamrat. Vissa av dem sitter helt tysta och verkar koncentrerade. Alla aktiviteter som pågår i slöjdsalen är aktiviteter som tillhör ”görandet”. Bakom dessa aktiviteter kan man tala om en av de kunskapsfårar som Gustavsson (2002) beskriver, nämligen *techne*. Denna kunskapsform är förenad med hantverk och i en förlängning alla verksamhetsområden som innehåller tillverkning, framställning och skapande, vilket går att översätta till *praktisk – produktiv kunskapsform*. Eleverna har i sina dagboksanteckningar gjort beskrivningar som lyder: ”provat mig fram, men botten har inte passat men jag har slipat och sedan har den passat”. ”Jag har sågat avslut till överlappningen på svepet”. Som observatör drar jag paralleller till det som Johansson (2002) menar att det i slöjden finns flera synliga redskap, till exempel slippapper, såg, sax samt materialet för slöjdarbetet i sig som fysiska redskap. Hon anser att dessa mentala, intellektuella redskap används när elever lär sig slöjda både i samspel med andra och med artefakter. De fysiska redskapen stöds i interaktionen med de mentala och tvärtom. Eleverna lär sig att tänka, agera och bli delaktiga i slöjdpraktikens kunskaper genom att kommunicera. Som observatör har jag gjort iakttagelser att eleverna provar sig fram med verktygen och när de, enligt dagboksanteckningarna, ”gör fel” blir det ett sätt att testa sig fram och hitta lösningar på problem i slöjdarbetet.

Elevernas beskrivningar visar tydligt att en del av dem visar och hjälper varandra. Trots att eleverna arbetar med individuella slöjdarbeten innebär det inte att de arbetar ensamma, utan tvärtom att eleverna kommunicerar och lär av varandra. Kopplingar kan

göras till: ”Människor föds in i och utvecklas inom ramen för samspel med andra människor, vi gör våra erfarenheter tillsammans med andra” (Säljö, 2001, s 66). Flera av eleverna har svarat att de hjälpt andra, vilket har med det sociokulturella samspelet att göra. En av eleverna beskriver detta på ett bra sätt med följande ord, ”jag har inte gjort någonting, det blev fel och jag blev arg på mig själv och på läraren, hjälpte andra istället”. Ser man bakom citatet så kan man dra paralleller till Säljö och det blir tydligt att ett lärande sker i interaktion med andra. Han menar vidare att det är genom kommunikation som sociokulturella resurser skapas och genom kommunikation förs de vidare. Observationer av elevernas slöjdhandlingar visar hur central kommunikationen är i slöjddandet. Man kan se hur elever visar, hjälper varandra, tillrättavisar, iakttar och granskar. Många gånger får man som lärare höra: ”Å vad gott det luktar här nere i slöjden”. Som observatör kan man konstatera att slöjden är kommunikativ, såväl verbal som icke verbal, där även våra sinnen påverkas.

Eleverna beskriver att de, ”putsat kommit på nya idéer och tagit mått”. ”Jag har hämtat mallar till svepen och tagit mått på mallen och på det fanér som jag skall böja”. Citat av det här slaget kan kopplas till begreppet *episteme* som kan översättas med vetenskaplig teoretisk kunskap. Som observatör så är det synligt hur eleverna hittar vägar för att nå vetande, den säkra kunskapen som Gustavsson (2002) beskriver. Ser man till de beskrivningar som eleverna ger så kan kopplingar göras till teori, att samla fakta till exempel ”mäta och granska mallen som sedan skall vara formen för svepet”. Gustavsson (2002) beskriver detta som *vetenskaplig-teoretisk kunskap*. Den är till för att beskriva och förklara hur världen, naturen, samhället och människan är uppbyggd och fungerar.

Eleverna har beskrivit sina slöjdhandlingar med: ”Svårt att sätta fast svepet, men jag kom på en idé och satte fast det på ett speciellt sätt i bänken, med hjälp av några träbitar”. Citat av den här karaktären kan man koppla till handlingskraft och klokhet. Gustavsson (2002) talar om *fronesis* eller *praktisk klokhet*. Från elevernas berättelser och i mina observationer framkommer det att eleverna hittar lösningar, ibland okonventionella men fungerande. Paralleller kan dras till handlingskraft och förmåga att finna lösningar på problem.

6.3 Lärande/kompetenser

Hur uttrycker elever sitt lärande under slöjdlektionerna? Vad ser de själva att de har lärt sig och vad beskriver de som kan tolkas som kompetenser som utvecklas i slöjdundervisningen?

6.3.1 Handlingsberedskap

Eleverna beskriver att slöjden är bra för att lära sig laga och bygga saker i framtiden. De upplever att slöjden är meningsfull för den egna nyttan och i slöjden utvecklas nödvändiga kunskaper för det verkliga livet, ”att göra saker i slöjden hör till det verkliga livet, kunskaper som är viktiga till exempel bord och stolar föds ju inte färdiga”. Flera elever uttrycker framtidsnyttan med slöjden om de ska göra något för egen del eller

hjälpa någon annan, ”bra om man behöver hjälpa sina barn eller andra med olika saker i framtiden”. Eleverna beskriver kunnande och skapande. Behovet av hantverkare ökar i samhället och intresset för att kunna underhålla och förbättra saker i sin livsmiljö är påtagligt, och att göra själv är ekonomiskt fördelaktigt. En elev uttryckte det så här: ”Bra att kunna snickra om man ska renovera sitt hus i framtiden, det blir billigare om man kan göra det själv”.

Cederblad (2008) talar om kunskaper som man har nytta av i framtiden och att handlingsberedskap är en fråga om kunnande i att se lösningar på problem som möter oss i vardagen. Kunskaper som gör att vi vågar ta itu med vissa saker som behöver göras, till exempel i hemmet.

6.3.2 Kreativitet och design

Eleverna beskriver handlingar och nytta som kan kopplas till kreativitet, design och process. De uttrycker att i slöjden får man komma på nya idéer, tänka och få chansen att utveckla sina tankar och idéer. ”Man blir kreativ man får tycka och tänka själv”. ”Jag har gjort fel och tänkt nytt”. ”Läraren har låtit mig prova mig fram. Att misslyckas är inte hela världen”. Ingen elev har berättat om slöjdprocessen som är det kännetecknade för ämnet. Men utifrån de observationer som jag gör kan jag se kopplingar till slöjdprocessen. Eleverna visar i sina svar att de är delaktiga i en process som startar som idé till färdig produkt. I slöjdprocessen tar eleverna initiativ och kommer med egna idéer och påverkar arbetet. Eleverna beskriver att de experimenterar för att lösa problem och göra olika val. Ett passande citat är: ”Man lär sig lösa problem och att planera”. Jag tycker att eleverna uttrycker att de är delaktiga i en process även om de inte använder det begreppet.

I elevernas berättelser och i mina observationer är kreativitet och design två företeelser som eleverna lyfter fram. ”Komma på nya idéer, tänka, få chansen att utveckla sina tankar”. Ett slöjdarbete börjar med en idé som bearbetas, åskådliggörs och formges. Eleverna provar sig fram till fantasifulla, okonventionella lösningar och vågar ta sig an sina uppgifter på ett nytt sätt. Arbetssättet stärker och utvecklar kreativiteten och designprocessen.

Lärarens förhållningssätt till elevens idéer har stor betydelse för hur arbetsprocessen fortskrider. Ett av citaten lät så här: ”Läraren har dissat min idé och jag är mycket besviken”. Hasselskog och Johansson (2003) menar att i processen finns inga givna lösningar vilket gör att eleverna måste tänka, agera och lösa problem med hjälp av material och redskap. Författarna hävdar vidare att den slöjdpedagogiska miljön tillsammans med elevernas stora delaktighet i processen har stor betydelse för hur eleverna lär i slöjdamnet.

6.3.3 Kropp och kommunikation

I dagboksanteckningarna framstår slöjdamnets relation till det kroppsliga och det sinnliga och till det kommunikativa. Här har eleverna beskrivit: ”Läraren har visat, instruerat hur man ska göra”. ”Läraren har haft genomgång”. ”Hjälpt andra kompisar eller fått hjälp av andra”. I slöjden ges möjlighet att ta hjälp av kompiserna i bänken

bredvid vid problem i slöjddandet. I slöjdsalen ges möjlighet till samtal och miljö tillåter att man förflyttar sig och på så sätt ökar kommunikationstillfällena mellan såväl elev – lärare som elev – elev. I mina observationer synliggörs det ofta att eleverna lär av varandra och att samarbete och hjälp i arbetet är vanligt förekommande, liksom samtal och diskussioner under arbetets gång. I arbetet med en slöjdprodukt finns kommunikativa handlingar som är både verbala och icke verbala (kroppsspråk, gester, mimik och medhandlingar). En flicka uttryckte det så här: ”Slöjden är bra för man får möjlighet att prata med varandra det är inte som i de andra ämnena, där måste man vara tyst” Hasselskog och Johansson (2003) menar att slöjdämnets kommunikativa aspekter är i stora delar en ouppmärksammas kunskapsform som bättre kan medvetandegöras hos både lärare och elever.

Elever beskriver: ”Att göra om, att lära sig använda verktyg eller en ny teknik”. ”I slöjden får man lära sig handskas med olika verktyg det är bra att kunna i framtiden”. I elevernas berättelser framgår att de moment man utför i slöjden handlar mycket om att öva, att praktiskt göra. Det är svårt att utföra vissa tekniker utan att prova. En elev uttryckte sig: ”Jag har aldrig gjort det förut men testat och det har fungerat”. I lärarsituationen är det svårt att visa och att lära ut hur man använder ett verktyg eller en teknik. Det handlar om att prova, öva och att till och med misslyckas. Cederblad (2004) menar att i slöjdarbete som delvis är av fysisk karaktär sker många beslut utifrån en fysisk känsla, hur någonting ska utföras som i sin tur baseras på sinneserfarenheter. Ett experimenterande med verktygen och att ”göra fel” för att testa. Kunskaper utvecklar förmågan att koordinera olika rörelser. En elev beskriver: ”Det är svårt att såga, jag slarvade och var inte koncentrerad så jag sågade mig i handen”. En annan sade: ”Jag har slipat, man lär sig av att se och göra. Man lär sig att jämföra och att granska”. En elev uttryckte det så här ” Att man gör det, gör att man lär sig”. Jag tycker att dessa citat stämmer väl överens med ”Det kroppsliga lärandet”. ”I själva rörelsen och handgreppet ligger en del av slöjdkunskapen” (Borg, 2001, s 158).

6.3.4 Lust och avkoppling

Eleverna visar ämnets relation till lust och avkoppling. Slöjdämnet skiljer sig från andra ämnen och ger en bestämd känsla. ”Slöjd är kul”, ”slöjd är roligt och slöjd är annorlunda”. Flera har uttryckt att slöjden är ett lustfyllt ämne. Av de observationer som gjorts så är upplevelsen att elever tycker att slöjden är rolig, kul och engagerande. Eleverna kommer in i slöjdsalen med stort engagemang och lust, de vill helst börja arbeta innan läraren hälsat och tagit närvaron i gruppen.

I Slöjdforum (2002) står det att det fortfarande finns en uppfattning av att slöjd och andra praktisk-estetiska ämnen finns på schemat, främst som en sorts återhämtningsperiod inför viktigare teoretiska ämnen. Ibland kan undervisningen betraktas som enbart en investering för framtiden. Lika viktigt är att skoldagen just idag känns viktig. En elev uttrycker: ” Slöjden är ett avbrott från de teoretiska ämnena. Roligt med praktiska ämnen i skolan, det blir något annat som är viktigt det också”.

Elever beskriver att de blir koncentrerade i slöjden. En av eleverna uttrycker det: ”Jag är ofta stressad men under slöjdlektionerna blir jag lugn”. Bakom dessa beskrivningar kan man känna tillåtelse att inte bli jämförd med andra och att ett misslyckande inte är hela

världen. Eleverna arbetar med sina egna projekt, det finns inget rätt eller fel. Att lyckas är att bli nöjd med sitt slöjdalster, att ha skapat en alldeles egen produkt som eleven lyckats slutföra.

6.3.5 Oviktiga kunskaper

Flera elever kan inte beskriva någon nytta med slöjden "Vet inte vad jag har lärt mig eller vad nyttan är med slöjden". Under slöjdlektionerna kan jag också iaktta elever som ofta efterfrågar hjälp av mig som lärare och elever som mest riktar sitt intresse mot slutprodukten. Dessa elever ser inte lärandet i processen för sin egen del utan gör det för lärarens och betygens skull. En elev beskriver: "Man har ingen nytta av slöjden om man inte ska bli snickare". Är det så att slöjdens kunskaper fokuserar på hantverk och hantverksyrken? Slöjdämnets syfte och karaktär har ändrats genom historien. Förr var det mer brukligt att ämnet slöjd verkade yrkesförberedande mot idag då syftet är att skapa designmedvetna och kreativa samhällsmedborgare. Mina observationer visar att det finns elever som förknippar slöjd med att bygga och snickra. Även andra studier visar att elever inte alltid ser nyttan med slöjden inför framtida studier eller arbete. Enligt NU2003 så svarar 60 % av eleverna att det är viktigt att ha kunskaper i slöjd, men 74 % av eleverna anser att slöjdkunskapernas inte är viktiga för framtida studier eller arbeten.

I följande kapitel kommer centrala resultat att diskuteras och slutsatser kommer att dras som återkopplas till syftet.

7. Diskussion

De slutsatser som jag drar av mitt resultat är att jag ser nyttan och slöjdamnets kunskapskaraktär som två relevanta delar i min studie. Utifrån elevernas berättelser och beskrivningar har kopplingar gjorts till ämnets karaktär och egenskaper. Diskussionen kommer att utgå från begreppen nytta och kunskapskaraktär.

7.1 Nytt

Ett egentillverkat slöjddalster som man använder själv eller ger bort i gåva kan ge lycka och tillfredsställelse för eleven. Slöjdprodukten blir meningsbärande och kan få en egen plats i hjärtat hos exempelvis pappa eller farmor. Mentala och fysiska kroppsliga erfarenheter i mötet med material och redskap kan ge frustration men också glädje och lycka som viktiga erfarenheter för hälsa, välbefinnande i dagligt liv. Att slöjda ger tid för tankar och känslor och arbetet får ta den tid det tar. ”I själva rörelsen och handgreppet ligger en del av slöjdekunskapen” (Borg 2001, s158) och en elev uttryckte ”att man gör det, gör att man lär sig”. Kroppen behöver handling för att uppleva och att minnas. I slöjden behöver eleverna inte tävla med maskiner som gör perfekta produkter utan istället får den mänskliga handen göra ett unikt föremål. Slöjdamnet ger elever tillfällen att tänka och fundera över det som kommer ut av handens arbete. Slöjdandet ger möjlighet till koncentration, reflektion, vila, harmoni och därmed minskad stress och oro som jag upplever det. Eleverna uppger själva flera positiva aspekter och att de inte känner sig stressade under slöjdarbetet. Utefter mina observationer i ämnet så anser jag att slöjdamnet bidrar till självkänedom, tillfredsställelse och livskvalitet.

Är det tillåtet att ha kul i skolan och under lektionerna? I min studie och i NU 2003 framkommer att slöjden uppfattas som lustfylld. Jag tror att det beror på att slöjden erbjuder en läromiljö där eleverna upplever engagemang, trivsel och där stressfaktorn är låg. Jag upplever att eleverna kan arbeta i sin egen takt och att de inte behöver bli jämförda med varandra och att det är tillåtet att misslyckas, vilket givetvis bidrar till att det blir kul. I samma andetag ser jag också en fara i att eleverna upplever slöjden som lustfylld. Kanske kan det leda till att kunskapen inte uppfattas som viktig, eller att eleverna inte ser de kunskaper som ämnet ger. Jag tycker mig ibland höra att elever inte tar slöjden på så stort allvar för att det inte är så viktigt som svenska, matematik och engelska. I min studie så har eleverna beskrivit slöjdamnet och lyft fram många bra aspekter samtidigt som de beskriver att de inte ser nyttan med slöjdamnet. Min upplevelse är att det finns en positiv trend i samhället vad det gäller intresset för slöjd och hantverk. Å andra sidan så råder det brist på kvalificerad hantverkskunskap. Det är stort intresse för second hand, återbruk, miljö och inredning. Kanske är detta en motreaktion mot det automatiserade, fabriksstillverkade. I tidningar och i artiklar ser man ofta att gammalt och nytt blandas, en trend där tradition blandas med kaxig attityd. Det är viktigt att dagens skola hänger med i utvecklingen och att nytänkande sker.

Ämnet slöjd fyller en viktig funktion när det gäller att finna mening med det teoretiska lärandet. Här får barn och ungdomar en direkt känsla hur de teoretiska kunskaperna omsätts till praktik. Jag tror att utan dessa ämnen kommer många elever i ännu högre grad än idag få svårt att finna meningen med lärandet. Idag finns starka krav på att kunskap skall vara användbar (Gustavsson 2002). Det är en central uppgift för skola och

utbildning att ge olika kunskapsformer en likvärdig ställning. Flera av eleverna har beskrivit att de har svårt att se framtidsnyttan av slöjdamnet, både vad det gäller framtida studier och framtida yrke. Detta beskriver svar som ”jag vet inte vad jag kommer att ha för nytta av slöjden”. Jag tror att det kan vara så att elever har svårt att se nyttan just nu, men med distans ser de ämnets kvaliteter på ett annat sätt.

Eleverna kopplar ofta slöjden med det praktiska och har svårt att se relationen teori och praktik och att dessa bildar en helhet. Jag tror att det är en gammal ovana/vana att se slöjden som endast praktiskt arbete. Tidigare läroplaner och kursplaner har haft fokus på görandet, tekniker och slutprodukten. I dagens läroplan och kursplan så ligger fokus på processen, skapandet och tolkningen av innehållet är friare. Även lärare som undervisar i slöjd måste se ämnet som en helhet där teori och praktik har lika stor inverkan. Att lyfta fram och göra kopplingen teori och praktik naturlig är viktig. Ämnesintegrering krävs för att locka eleverna och att få dem att se den röda tråden i kunskapsinnehållet. Att till exempel ta med slöjdekunskaper till matematiken och matematiken in i slöjden, som arbetsform och som problemlösning. Om eleven skall ta ut mitten på ett lock till ett skrin för att sätta dit en knapp måste de finna olika lösningar, genom att mäta och dra diagonala streck osv. Eleverna kan se kopplingar mellan slöjd och matematik och därför konkretiseras lärandet.

7.2 Kunskapskaraktär

De beskrivningar som eleverna har gjort av slöjdamnets kunskapskaraktär är många. Beskrivningarna går kanske inte att koppla direkt till en kunskapskaraktär men ser man bakom beskrivningen och tolkar observationerna så kan dessa synliggöras. Utefter de resultat kopplat till studiens syfte så kan jag se slöjdprocessen som en central del där olika kunskapskaraktärer ingår.

Skolans styrdokument beskriver slöjdprocessen, från idé till färdig produkt som framträdande i kursplanen för slöjdamnet. Arbetet enligt slöjdprocessen har en tydlig koppling till flera av de kunskapskvaliteter som beskrivs i läroplanen (Lpo 94): ”att utveckla nyfikenhet och lust att lära, lära sig att lyssna, diskutera, argumentera och använda kunskaper som redskap för att formulera och pröva antaganden och lösa problem samt att reflektera över erfarenheter” (s 11). Eleverna uttrycker inte konkret att arbetet bygger på en process. Men utifrån elevernas berättelser så tydliggörs ändå att slöjdandet sker utifrån en process. Synliga kompetenser i detta är att eleverna tar egna initiativ och hittar idéer, deltar och påverkar arbetet. Samverkan mellan tanke, handling, produkt och process blir naturlig. Ett av slöjdamnets bidrag som jag ser det är att eleverna får uppleva hela produktionsprocessen i arbetet med att omvandla material till färdiga slöjdföremål. I dagens samhälle med halvfabrikat och datoriserade miljöer kommer eleverna i kontakt med delar av en produktionsprocess, istället för att utifrån idéer i en hel produktionskedja tillverka ett konkret föremål med synligt resultat. Det finns olika sätt att kreativt lösa problem och att formge utifrån egna idéer. Slöjden har slöjdprocessen och i tillverkningsindustrin kallas processen tillverkningsprocess. Inom konstnärliga verksamheter kallas den skapande eller design process. I skolans värld när det handlar om tillverkning av slöjdprodukter är fokus på lärandeprocesser.

Slöjdprocessens delar idé, planering, genomförande och värdering är de centrala kunskapskaraktärerna för slöjddämnet.

Slöjdarbetet startar som en idé som bearbetas, åskådliggörs och formges. Eleverna får prova sig fram till fantasifulle, okonventionella lösningar och testa och prova sig fram på nya sätt. Detta utvecklar kreativiteten och begreppsbyggnad. Att få möjlighet att ta ansvar och kunna påverka sitt lärande är viktigt för engagemanget och lusten samt för elevens allsidiga utveckling. Eleverna ger uttryck för att de kommit på nya idéer, läraren har gett nya idéer osv. En viktig del i slöjdprocessen är att eleverna gör egna val, bedömningar och bearbetningar själva. Arbetet skall utgå från elevens behov och intresse som skall väcka lust och självkänsla. I kursplanen för slöjd 2000 kan man läsa att ett av målen som slöjden skall sträva mot är ”att eleven utvecklar kunskaper och lust till ett kreativt skapande utifrån egna erfarenheter och intressen”. I elevernas berättelser och i mina observationer så synliggörs idérikedomen i elevernas arbeten.

Ett slöjdarbete kräver planering och medvetna val, där faktorer som funktion, utseende, hållbarhet, ekonomi och miljöpåverkan har betydelse. Genom att göra olika val så lär sig eleverna att tänka och finna lösningar. Att samtala och komma överens om arbetsuppgifter hör till en del i elevens planering. I elevernas berättelser och i observationerna framkommer planerande på flera sätt. Elever tar mått och väljer olika alternativ att lösa uppgifterna. I kursplanen för slöjd kan man läsa att eleven ska ”utveckla förmågan att självständigt planera arbeten och att lösa uppgifter på ett konstruktivt sätt”.

Under genomförandet utvecklar eleverna förmågan att arbeta manuellt och att bli förtrogna med olika arbetsmoment. Slöjddämnet ger också kunskaper om material och om hur verktyg, redskap och maskiner fungerar samt tolkning av ritningar. Eleverna beskriver att de får prova olika tekniker, använda verktyg och att de gör olika val. Läraren finns tillhands med olika förslag och kamraten i bänken bredvid kan ge svar och olika lösningar. I kursplanen för slöjd står det: ”att eleven ska tillägna sig praktisk erfarenhet av olika arbetsmetoder, verktyg, redskap och informationsteknik vid arbete i slöjdens olika material”. Elever ges möjlighet att lösa verkliga problem och upptäcker själva hur valda material och metoder fungerar.

Produkten är resultatet av många ställningstaganden som eleverna gjort. I kursplanen under rubriken ämnets karaktär och uppbyggnad formuleras tanken att: ”värdering ingår som en viktig del av slöjdprocessen”. Eleverna redovisar hur inspiration, idéer, formgivning och olika ställningstaganden påverkar resultatet. Det färdiga slöjdföremålet är oftast det viktigaste för eleven, men det är inte bara ett ting utan också resultatet av eget engagemang, tidigare erfarenheter och nyvunna kunskaper.

I elevernas beskrivningar återges handlingsberedskap som att klara av problem i sin vardag. Eleverna lyfter begrepp som kreativitet och design som viktiga delar i slöjddandets. Samhällets syn på slöjd och hantverk har blivit mer positiv, bland annat genom fokus på design kopplat till kommande yrkesliv och ett ökat intresse för skapande och hantverk. I media framhålls program som handlar om bygge och inredning, vilket jag tror påverkar slöjddämnet i positiv riktning. I framtiden tror jag att det är av största vikt att uppmärksamma det entreprenöriella lärandet i skolan. Att till

exempel slöjden och skolan har ett samarbete med museer, äldre hantverkare och lokala företag som arbetar med design, kreativitet, funktion och marknadsföring. Min uppfattning är att eleverna ska stimuleras till att ta ansvar, reflektera, utveckla idéer och handla genom att låta undervisningen utgå från enskilda elevers styrkor, intressen och egenskaper. Att bedriva undervisningen på annan plats än i skolans miljö, tror jag främjar lärandeprocessen och utvecklar kreativiteten.

7.3 Nya frågor

I dagens skola är fokus ofta på de "viktiga" ämnena, de teoretiska. Jag gillar inte att benämna skolans ämnen som teoretiska respektive praktiska men jag kommer nu ändå att använda mig av dessa begrepp. Slöjd, hemkunskap, bild, idrott och musik är ofta de lektionerna där eleverna inte skolkar. De tröttnar på de teoretiska lektionerna och uteblir eller lågpresterar. I de praktiska ämnena är arbetet på ett "annat sätt" och eleverna kan där uppleva lust och engagemang. Det är sällan som man har upplevt att en elev springer ut från svenskan, engelskan eller historien och viftat med ett papper och skriker. "Kolla! vilken bra historia jag skrivit, se vad bra den är". Däremot har jag många gånger sett elever som kommit ut från hemkunskapen och bett att man ska smaka för att det är så gott. Eller att de kommer ut från slöjden och visar den fina sak de har tillverkat. Hur skulle det vara att vända på det hela och i stället lägga fokus på de praktiskt-estetiska ämnena, och ha dessa som utgångspunkt i undervisningen? Kompetenser som nytta och process är viktiga delar som skulle genomsyra de teoretiska ämnena. Hur skulle det se ut i till exempel matematikundervisningen om den skulle göras mer praktisk. Jag tror att man skulle kunna flytta undervisningen utanför skolan, kanske ut i naturen. Handlingar som att mäta längd och stapla ved i kubik skulle bli konkreta lustfyllda uppdrag. Hur skulle det se ut att ta in till exempel en kock ifrån en annan kultur som lagar mat tillsammans med eleverna på dennes hemspråk, där tradition och kultur får mötas. I matlagning ingår mängder av beräkningar och omräkningar vilket gör att matematiken kopplas in på ett naturligt sätt. Kunskaperna skulle bli konkreta och lärandet lustfyllt. Tänk om slöjden flyttade ut i naturen. Materialet skulle kunna tas i naturen och enkla verktyg användas för att bearbeta materialet utan elektricitet, eller om den möjligen redan finns där. Med hjälp av slöjden kan man bygga ett vattenhjul och koppla en generator och se vad resultatet kan bli. Listan på anknytningar mellan tanke och handling skulle kunna göras lång, men lek med tanken att utgångspunkten i dagens skola skulle vara de praktiskt-estetiska ämnena. Jag tror att den framtida skolan skulle kunna genomsyras av konkreta handlingar och engagemang och delaktighet. Det vore ett intressant område att forska vidare inom.

Nya frågor

Om slöjden i skolan skall utvecklas och eleverna ska se nyttan med slöjden är det viktigt att lärandet sker i en process, slöjdprocessen och att de uppmärksammar den. Att det är de kunskaper som de tar till sig genom att välja, planera, utföra och värdera som de kommer att bära med sig i fortsatta studier, yrkesliv och på fritiden. Visst skall eleverna känna stolthet över produkten, slöjdalstret. Föremålet visar ju på något sätt hela den tankeverksamhet, den handskicklighet och det tålmod och den koncentration som lagts ned i slöjdprocessen. Eleverna måste göras medvetna om sitt eget lärande. Om den

handlingsberedskap som slöjden ger eleverna, om all den kunskap som slöjdandet för med sig, till exempel: initiativförmåga och förmåga att lösa problem, kreativitet och entreprenörsanda, självkänsla, kunskap att kunna värdera och hantera både arbetsprocesser och enskilda material och tekniker. Eleverna måste göras medvetna om att i slöjden så prövas och befästs många av de kompetenser och kunskapskaraktärer som de hämtat från bland annat matematiken, NO – och SO – ämnena. Eleverna måste medvetandegöras om att slöjd kan bidra till att eleverna får en handlingsberedskap som de kommer att ha nytta av oberoende av om de blir snickare, designer, företagare, läkare, revisorer eller advokater. Det är kunskaper som de kommer att ha nytta av som arbetstagare, företagare eller för en rikare fritid. En ny intressant fråga att forska kring, vore hur eleverna kan medvetandegöras.

Referenser:

- Bell, J. (2000). *Introduktion till forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Borg, K. (1995). *Slöjdämnet i förändring 1962-1994*. Linköping: UniTryck.
- Borg, K. (2001). *Slöjdämnet intryck – uttryck – avtryck*. Sollentuna: Parajett AB.
- Borg, K. & Lindström, L. (red). (2008). *Slöjda för livet – Om pedagogisk slöjd*. Kristianstad: Kristianstads boktryckeri AB.
- Cederblad, J. (2008). Slöjd - skolans viktigaste ämne. *Slöjdforum*, 5, 36-37.
- Fangen, K. (2005). *Deltagande observation*. Stockholm: Liber.
- Gustavsson, B. (2002). *Vad är kunskap En diskussion om praktisk och teoretisk kunskap*. Kalmar: Lenanders Grafiska AB.
- Johansson, Marlène & Hasselskog, Peter (2005). Slöjdämnet in i framtiden - utvecklat, avvecklat eller invecklat?. I Skolverkets Antologi 05:909, Grundskolans ämnen i ljuset av Nationella utvärderingen. Nuläge och framåtblickar. (s. 166-176). Stockholm: Fritzes.
- Johansson, M. (2002). *Slöjdpraktik i skolan – hand, tanke, kommunikation och andra medierande redskap*. Göteborg Studies in Educational Sciences 183. Göteborg: Göteborg Universitet.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Läraryrket. (2003). *Teoretiskt, praktiskt eller som i slöjden*.
- Marnér, A. (2005). *Möten och medieringar – estetiska ämnen och läroprocesser i ett semiotiskt och sociokulturellt perspektiv*. Umeå: Inlaga Print & Media.
- Nygren-Landsgårds, C. & Borg, K. (red)(2004). *Slöjdforskning Artiklar från forskarutbildningskursen Slöjd och bild i en vetenskapsfilosofisk och metodologisk kontext*. Vasa: Åbo Akademi.
- Patel, R. & Davidsson, B. (2003). *Forskningsmetodikens grunder Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket. (2001). *Grundskolan Kursplaner och betygskriterier*. Västerås: Graphium Västra Aros.
- Skolverket. (2004). *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003 Huvudrapport – bild, hem- och konsumentkunskap, idrott och hälsa, musik och slöjd*. Stockholm: EO Print.

Starrin, B. & Svensson, P-G. (red). (1994). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.

Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

Utbildningsdepartementet. (2001). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*. Västerås: Graphium Västra Aros.

Vygotskij, L. (2003). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Uddevalla: MediaPrint i Uddevalla AB.

Bilaga 1

Målen i kursplanen för slöjddämnet

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Slöjddämnet bidrar till elevernas allsidiga utveckling genom att öva upp deras skapande, manuella och kommunikativa förmåga. Manuellt och intellektuellt arbete i förening utvecklar i sin tur kreativitet, nyfikenhet, ansvarstagande, självständighet och förmåga att lösa problem. Detta uttrycks i slöjdprocessen, som startar i en idé och resulterar i en färdig produkt. Slöjdarbete i textil, trä och metall syftar till att stärka elevens tilltro till den egna förmågan och utveckla kunskaper som ger en beredskap för att klara uppgifter i det dagliga livet.

Att kunna värdera och bedöma formgivning och funktion är ett återkommande behov i det dagliga livet. Utbildningen i slöjd syftar till att skapa medvetenhet om estetiska värden och att utveckla förståelse av hur materialval, bearbetning och konstruktion påverkar en produkts funktion och hållbarhet. Utbildningen inom slöjddämnet syftar även till att ge kunskaper om miljö- och säkerhetsfrågor och att skapa medvetenhet om vikten av resurshushållning. Ämnet ska lägga en grund för nytänkande och nyskapande. Utbildningen ska också, genom kännedom om slöjdtraditioner både förr och nu, ge insikter i vardagshistoria och jämställdhetsfrågor. I ett vidare perspektiv skapar slöjddämnet en medvetenhet om olika kulturers hantverkstraditioner (s 91)

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i slöjd sträva efter att eleven

- bygger upp sin självkänsla och tilltro till den egna förmågan att slöjda,
- utvecklar kunskaper och lust till ett kreativt skapande utifrån egna erfarenheter och intressen,
- utvecklar förmågan att självständigt planera arbeten och att på ett konstruktivt sätt lösa uppgifter,
- tillägnar sig praktisk erfarenhet av olika arbetsmetoder, verktyg, redskap och informationsteknik vid arbete i slöjdens olika material,
- utvecklar förmågan att ta eget ansvar för sitt lärande och för planeringen av slöjdprocessen utifrån såväl egna förutsättningar som tillgång på tid och resurser,
- utvecklar förmågan att reflektera över och bedöma arbetsprocesser och produkter,
- bygger upp en handlingsberedskap för det dagliga livets behov med beaktande av aspekter som jämställdhet, ekonomi och miljö,

- utvecklar intresse och förståelse för skapande och manuellt arbete genom kännedom om kulturarv och slöjdtraditioner i ett historiskt och kulturellt perspektiv,
- utvecklar förmågan att tillägna sig och använda nya kunskaper samt att överföra och befästa kunskaper från andra områden och kulturer i sitt skapande arbete,
- utvecklar förmågan att göra och motivera personliga ställningstaganden kring estetiska, etiska och funktionella värden,
- tillägnar sig kunskaper om god arbetsmiljö.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

- kunna föreslå idéer till slöjdarbeten och med handledning kunna planera, välja arbetsmetoder och genomföra ett arbete,
- med handledning kunna välja färg, form och material samt motivera sina val,
- kunna hantera lämpliga verktyg och redskap och genomföra arbeten i såväl textil- som trä- och metallslöjd,
- kunna följa instruktioner och ta ansvar för arbetet,
- kunna beskriva sina arbeten och kommentera slöjdprocessen.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret

- kunna i ord och bild presentera idéer samt planera slöjdarbetet,
- kunna välja material, färg och form och ta hänsyn till ekonomiska, miljömässiga och funktionella aspekter,
- kunna arbeta efter olika instruktioner, välja lämpliga arbetsmetoder samt hantera redskap och verktyg på ett funktionellt sätt vid genomförandet av arbetet,
- kunna ta initiativ och eget ansvar i slöjdprocessen,
- kunna beskriva slöjdprocessen och motivera de val som har gjorts under arbetets gång från idé till färdig produkt samt kunna värdera arbetsinsatsen och hur den påverkat slöjdarbetets resultat.